

asettaa suomalaisilmiöt laajempaan yhteyteen, antaa niille kaukupohjaa ja siten rikastuttaa niitä. Tällä tavoin kansainväliset vertailut voivat antaa, niin asian voi ymmärtää, omaa leimaa tai omia kysymyksiä suomalaiselle sosiaalishistorialle.

Uudet kysymykset legitimoivat uusia aiheita. ”Mitättömien” aiheiden tärkeydelle löytyy perusteluja, tai vielä enemmän: vähäinen alkaa todella näyttää tärkeältä. Peltonen herättää talonpoikaiskulttuurista eloon sellaista, jonka jälkiä voi olla omassa kulttuurissamme, mutta joka on jäänyt huomaamatta esivallalta ja akateemisilta tutkijoilta. Alkoholin juhlavuutta Suomessa yhtä hyvin kuin sen tyrkyttämisen pakkoa ja merkitystä ystävyysuhteissa voidaan valaista lahjainstituution avulla, ehdottaa Peltonen.

Sosiaalishistorian itsenäistäminen, irtautuminen puhtaasti kansallisista tulkinnoista johtaa historiallistamaan tuttuja näkemyksiä. Peltoselle sivistyneistön analyysit kansasta kertovat ainakin yhtä paljon sivistyneistöstä itsestään kuin tutkimuksen kohteesta. Tällainen suomalaisuusmyyttien osoittaminen myyteiksi korostuu laajimmassa alkoholiaiheisessa kirjoituksessa, esseessä ”suomalaisesta viinapäästä”. Sitä Peltonen erittelee kulttuurisena kuvana. Se on hänen hypoteesinsa mukaan syntynyt suurlakon ja kieltolain hyväksymisen (vaikkakaan ei vielä voimaantumisen) jälkivilailu. Silloin raitiusliike tarvitsi uusia perusteluja toiminnalleen ja sivistyneistö pettyi rahvaaseen, joka irtautui sen holhouksesta, muuttui vieraaksi ja arvaamattomaksi. Tuloksena oli käsitys erityisestä suomalaisesta viinapäästä. Näkemyksen muotoilu helppotti ajankohdan rotuajattelu. ”Suomalainen viinapää” sopi raitiusliikkeen tarpeisiin ja kiteytti sivistyneistön pelkoja.

Ongelma ja sen muotoilu — tai tarkemmin sanoen sen muotoilijat — kuuluvat siis tässä kiinteästi yhteen. Näkemällä ongelmaksi ilmiön ja sitä koskevien kuvien kaksinaisuuden ja vuorovaikutuksen Peltonen historiallistaa viinapäätä. Avaamalla siihen luokkiin liittyvän näkökulman hän riisuu sen yltä luonnonvoimaisuuden ja omalakisyyden kerroksia.

Peltosen ajatusta tavallaan enna-

koiva oletus löytyy 30-luvun keskustelukirjasta *Pidot Tornissa*. Sellainen kuva, että suomalainen on ”itsepinainen, sisukas, jäykkä, vaitelias, luotettava, humalassa riehaantuva, mutta muuten noin kultasydäminen lakiakunioittava kuulemma jne.”, pannaan keskustelussa ”suomalaisen kansanluonteen myytistä” sivistyneistön tiliin. Syyttäviä sormia ei kuitenkaan suunnata 1900-luvun alkuun vaan 1840-luvun romantiikkaan. Yleensä kiltti mutta ”humalapäältään” huono suomalainen oli Tornin keskustelijoille alun perin 1800-luvun kirjallinen keksintö.

Konkreettisuudessaan kiinnostaville vertailuille vastakkaiselta saattaa tuntua se, että kirjan keskimmissä osassa esitellään kolme ”suurta teoriaa” ja niiden muotoilijat. Käsiteltävinä ovat Max Weber ja tulkinat hänen teoksestaan Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki, Fernand Braudel ja hänen teoksensa Välimerestä Filip II:n aikana sekä Immanuel Wallersteinin näkemys modernin maailmanjärjestelmän synnystä. Esseet ovat hyviä johdatusia näihin tutkijoihin — erityisesti pidin Weber-kirjoituksesta —, mutta samalla kun ne ovat teoreettisesti tietoista tekstiä, niissäkin pohditaan konkreettisia väitteitä ja ongelmanasetteluja ja kysytään asioiden historiallisia yhteyksiä.

Peltosen teos on tervetullut esimerkki oppiainerajojen murtumisesta tai uudelleenmäärittelystä, joka monessa Länsi-Euroopan maassa ja Yhdysvalloissa on tavallista. Kirjassa liikutaan historian, sosiologian ja historiallisen antropologian alueilla. Monissa ulkomaisissa tapauksissa niiden välillä ei ole selvää eroa, eivätkä keskustelujen ja debattien rajat kulje oppialojen mukaan. Tällaisen suuntauksen hedelmällisyyttä myös Suomessa Peltonen havainnollistaa erinomaisella tavalla.

Risto Alapuro

Identiteetin neurologiaa

*Sacks, Oliver: Mies joka luuli vaimo-
aan hatuksi. Suom. Marja Helanen-Ahto-
la. Tammi 1988, 246 sivua*

Viinapää on tunnetusti varsin kiintoisa pyöriteltävä; milloin sitä huolestuneena hutkitaan, milloin taas tarkasti tutkitaan. Niinpä varsin monen huulilta tänä päivänä kirpoaa helposti ajatus, että sen Viinaperkeleen asuinsija on ja pysyy aivoissa.

Tästä viinapäästä kiinnostuneille voi käydä edullisesta opintomatkasta tutustua aiheita sivuvaan ihmeelliseen maailmaan. Tällaisen matkan tarjoaa englantilais-amerikkalainen neurologi Oliver Sacks kirjassaan ”Mies joka luuli vaimoan hatuksi”. Kirja on kokoelma elämänläheisiä sairaskertomuksia aivotoimintojen menetyksistä tai puutoksista, aivojen kohtuuttomuuksista, haltiotiloista sekä nk. yksinkertaisten käsitämättömästä maailmasta. Ilmestyttyään kirjasta tuli menestys Yhdysvalloissa; onpa kirjan nimikertomuksesta tehty Englannissa neurologinen kamariooppera televisiolle.

Oliver Sacks on valmis yhtymään William Osleriin, joka on todennut osuvasti: ”Sairauksista puhuminen on eräänlaista ”Tuhannen ja yhden yön” huvitusta.” Mutta Sacks tähtää pitemmälle: hän haluaa elvyttää vanhaa neurologista perinnettä, jossa potilas itse on ollut sairaskertomuksen suurena subjektina.

Sacksin kirjassa on muutamia alkoholitutkimuksen kannalta kiinnostavia patografioita, joista tässä haluan ottaa esille kaksi, muunnelmia samasta teemasta.

Toinen on kertomus ”Kadotetusta merimiehestä”, Jimmie G:stä, jonka kohtalona oli joutua alkoholin aiheuttaman Korsakovin taudin kouriin. Kaduilla ja kentillä kiertävänä neurologina Sacks löysi Jimmien erästä epämääräisestä parantolasta ja vei hänet omaan kotiinsa. Niin Sacks selvitti lähemmin potilaan taustaa ja elämänvaiheita.

Tämä muistamaton, välinpitämätön potilas ei aiheuttanut mitään hoi-

to-ongelmia; kuitenkin tarkkavainuista Sacksia kiinnosti hänen taipauksensa. Hän otti yhteyttä potilaan hyljänneisiin omaisiin sekä konsultoi myös tunnettu neuropsykologia A. R. Lurijaa, johon hän kirjasi usein kunnioittavasti viittaa. Lurija totesi vastauksessaan, ettei tosiaankaan ole paljoa tehtävissä tuon potilaan Korsakovin oireiston hoitamiseksi. Kuitenkin Lurija antoi jotakin toivoa. Hän kirjoitti Sacksille seuraavasti: ”Tehkää mitä suunnitteleksitte ja mitä sydämenne neuvoo. Hänen muistinsa palautumisesta on toivoa perin vähän tai ei lainkaan. Mutta ihminen ei koostu pelkästä muistista. Hänellä on tunteita, taitoa, kyky ymmärtää moraalisia vaihtoehtoja — sellaista mistä neurologia ei voi puhua.”

Sacks oivalsi, että tämä Korsakovin taudin runtelema kadotettu sielu kaipasi ennen muuta elämälleen tarkoitusta. Ja sen Jimmie G. löysi hengellisestä toiminnasta, musiikin kuuntelusta ja puutarhan hoidosta; kun hän pääsi uppoutumaan näihin, mistään kadotetusta sielusta tai Korsakovin oireista ei näkynyt ulospäin häivääkään.

Patografiassa nimeltään ”Identiteettikysymys” Sacks luonnostelee William Thompsonin (tekaistu nimi) Korsakovin taudin houraillevan maailman. Thompson ei muistanut oikeastaan mitään hetkeä pitempään: hän oli menettänyt ajan- ja paikantajan. Ja hän sai täyttää muistiaukkonsa jatkuvasti pikatulisepitelmin. Sacksin mukaan Thompsonin täytyi kirjaimellisesti kaiken aikaa keksiä uudelleen oma itsensä ja maailmansa ollakseen joku ja jossakin. Tältä pohjalta Sacks arveleekin, että yleensäkin meillä jokaisella on oma elämäntarinamme, joka on pitkälle juuri meidän identiteettimme. Normaalisti tämä jää meiltä helposti huomaamatta, mutta sen merkitys korostuu tällaisissa poikkeustilanteissa.

William Thompsonin identiteetti-hourailuun ei lopulta löytynyt muuta ratkaisua kuin huomaavainen kärsivällisyys. Häiritsevistä, utelevista ja tutkivista ihmisistä kaukana oleva luonnonyhteys ja puutarhan pehmeä hiljaisuus osoittautuivat parhaiksi lääkkeiksi hänen ehtymättömään identiteetin etsintäänsä.

Sacksin kirjan sairaskertomukset

ovat varsin lyhyitä jälkikirjoituksineen. Kuitenkin niistä ehtii saada varsin hyvän käsityksen hänen tutkijanasetestaan ja elämänfilosofiaastaan. Hän on lämmin, kärsivällinen, ihmiselämän polveilevat yhteydet huomioon ottava neurologi ja lääkäri. Eikä hän kielläkään tätä romanttisuuttaan, jota hän jää kaipaamaan neurologian yhteyteen. Sacks tunnustaakin haluavansa olla luomassa ihmismielen ja aivojen kuulua yhdistävää ”identiteetin neurologiaa”, jossa varmasti riittää harhailemista.

Jos tässä nyt ajattelee alkoholia ja sen aivoja vaurioittavia vaikutuksia, tulevat tietysti heti mieleen ne monenkirjavat hoidot ja neuvot, joita sovelletaan niin meillä kuin muuallakin. Kyllä soisi, että Sacksin neurologisesta sanomasta liikenisi ainakin lämpöä niihin alkoholin aiheuttamiin vaikeisiin tapauksiin, joissa ei ole nykykäsityksen mukaan enää paljoakaan tehtävissä. Sacksin laisen tutkijan ymmärrys valaisee hyvin aivotutkimuksen nykytilaa ja siinä hämmöttäviä mahdollisuuksia. Ja mikä tärkeintä, hän osaa hyvin tuoda esiin ne siteet, joilla me ihmiset kuulumme yhteen ja elämään, mikä siten aivojemme nykyvointi lieneekin.

Raimo Heiskanen

Lapset lapsina

Kuunnelkaa minua. 12-vuotiaat kirjoittavat. Lastensuojelun Keskusliitto 1988

Lapsen vuosi nosti niin kunnissa kuin valtakunnassakin luvuttoman määrän lasten ystäviä esiin, niin että valtakunnassa piti olla kaikki hyvin. Ainakin lapsilla. Kävi vain niin, että nämä lapsen ystävät olivat sen verran kädettömiä, että joutuivat tekevämmättömyytensä kompensoimaan enemmällä puheella. Sen jälkeen lapsi unohtui.

Lapsioliot ovat nyt kuitenkin kokeineet toisenkin ”ystävyysoonin”. Se liittyi rooli- ja emansipaatiokeskusteluun. Tosin tämäkin boomi on tuonut mieleeni vuosien takaiset halli-

tuskuviot. Toimiessaan maan hallituksessa yhdessä demareiden kanssa silloinen Keskustapuolue otti oikeuden käyttäen porvareiden, siis myös Kokoomuksen, voimaa oman painoarvonsa nostamiseksi suhteessa demareihin. Emansipaatiokeskustelussa ja parisuhdekriisien käytännöissä naiset ovat käyttäneet lasta kuin Kepu Kokoomusta. Vaa’alle tasa-arvo-keskustelussa on naisten kuppiin pantu aina lastenkin kilot. Vaikka tuo hallituspoliittinen vertaus onkin hiukan ontuva, niin se näyttää ontuvan myös tähän päivään. Kenen äänellä puhuu Kokoomus? Asettuko lapsi jommankumman, miehen tai naisen puolelle?

Näissä keskusteluissa lapsi on ollut hyötykäytössä. Alaikäiset on tällä tavoin huomaamattaan ikään kuin työllistetty palvelumaan joltain muita tarkoituksella kuin omaa parastaan. Lapsi ei ole ollut vain lapsi tai lapsi ollenkaan, vaan jollekulle työnnetty huoli, sälytetty taakka tai rajotte muiden esteiden joukossa. Tämä paistaa jo olemassa olevasta tilastoaineistosta, jolla on jollain tavoin pyrittä lapsen tilannetta kuvaamaan. Lahikainen ja Strandell toteavat kirjassaan Lapsen kasvuedot Suomessa: ” ’Lapset’-niminen kategoria tarkoittaa jotakin, mitä jollakin ihmisellä on. Lapsilla on tiettyjä vaikutuksia näille ihmisille esimerkiksi taloudellisen tason, asumisen ja kulutuksen kannalta”.

Lapset lapsina piiloutuvat aina jonkin muun tärkeämpänä ja oleellisempänä pidetyn taakse. Kuvaako se jotenkin yhteiskuntamme suhdetta lapsiin, meidän todellisen tietämyksemme tasoa heistä? Tämänpäiväinen lapsuus näyttää olevan melko epämääräisesti käsitetty asia. Esimerkiksi jo videoista ja ns. Masters of Universe -hahmoista käyty keskustelu osoitti paljon. Keskustelun jeesusteleva moralismi ei osoittanut ainoastaan sitä, että useimmat (ammatti)kasvattajat eivät luota lapsen omiin kykyihin, vaan ennen kaikkea sen, että puhuessaan lapsuudesta keskustelijat puhuivat niistä lapsista, joita he itse olivat olleet joskus vuosikymmeniä sitten. He eivät puhuneet tämän päivän lapsesta. Omat lapsuudenkokemukset toimivat suodattimena. Mutta tällä suodattimella oli sama tehtävä kuin tupakan filttterillä;